

УДК 130.2

ФЕНОМЕН «НАДЛЮДИНИ» ЯК ПРОТЕНЦІЯ БУТТЯ

Наталя Яровицька

*Харківський національний університет будівництва та архітектури,
кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін
вул. Сумська, 40, 61002, м. Харків, Україна*

Лариса Касинюк

*Харківський національний університет будівництва та архітектури,
кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін
вул. Сумська, 40, 61002, м. Харків, Україна*

Дана стаття розкриває дефініцію «Надлюдини» як уособлення тасмниці народження нового слова. Завдяки феноменологічному інструментарію через поняття протенції в статті виявляється зв'язок між часом та станом переживання суб'єкту, що виступає в образі дитини. Акту протенції притаманний процес утримання спогадів щодо минулих відчуттів. Отже, завдяки нашим почуттям та/або минулому досвіду суб'єкт передчуває («проектую») майбутнє. В результаті, термін «Надлюдина» наповнюється переживанням, ідеалом, часом, реальністю.

Ключові слова: Надлюдина, протенція, дитина, метаморфоза, реальність, час.

Вільною стоїть для великих душ і тепер ще земля.
Вільних багато ще місць для самотніх і для тих,
хто відчуває самотність удвох, де віють пахощі тихих морів.
Тільки тепер вступаєш ти на шлях величі!
Вершина й прірва нині злилися в одно.

Ф. Ніцше

<...> Людина в капелюсі являє собою одночасно декілька вимірів: онтологічний, екзистенційний, фізичний, метафізичний. Так глядача зустрічають роботи Р. Магритта, в яких персонаж може бути головним героєм, а може – лише передумовою для народження нових (альтернативних) реальностей, сенсів [1]. Розрізненість та цільність, пошматованість та/чи єдність створюють феномен мозаїчного буття, де глядач безпосередньо виступає автором (творцем) свого проекту. Він – донор плуральності буття, обличчя «Останньої людини» та джерело надлюдського. Коли відкриваєш надбання Ф. Ніцше, мимоволі закрадається питання, яке своєю «німотою» голосно сповіщає співрозмовника (читача) щодо ілюзорності присутності себе для себе самого в акті обмеженості: «Слова, что приносят бурю – самые тихие. Мысли, приходящие кротко, как голубь, правят миром» (російською мовою – *НЯ, ЛК*) [2, с. 130], адже обмеженість фіксує традицію як норму. Натомість, надмірність маніфестує себе категорично, детермінуючи стан демонтажу, звільнення від традиції обмеження через механізм «подолання» себе: «Чего мы ищем? Покоя, счастья? Нет, только одну истину, как бы ужасна и отвратительна она ни была» (цитата російською мовою – *НЯ, ЛК*) [2, с. 131].

Надлюдина надає здатність «людині фізичній» здійснити досвід перевтілень, бути готовим до «викриття» себе: «Я – перила моста на стремительном потоке: держись за меня, кто может за меня держаться. Но вашим костылем не служу я» (цитата російською мовою – *НЯ, ЛК*) [2, с. 131].

За допомогою філософської рефлексії спадщини німецького мислителя Ф. Ніцше відкриваються глибинні основи онтологічної, аксіологічної (ціннісної), світоглядної спрямованості, які пов'язані з функціонуванням гуманітарної дихотомії «Остання людина» (традиція-проблема)/ «Надлюдина» (перспектива). Так, «Остання людина» закриває буття, залишаючись у просторі традиції; істина проявляє людину через зв'язок з останнім монстром (звірячим началом) – *monstrum in animo*, який набуває самостійності, відкидаючи почуття сорому. В результаті, «Остання людина» губить себе в ілюзорному щасті, імітуючи саме життя та стаючи потворою для самої себе; натомість, для «Надлюдини» притаманне «викриття себе», внаслідок якого суб'єкт ініціює по-новому світ себе. Механізмом опанування особистісною вразливістю як привілеєм є надчуттєве пробудження – дія «Священного Так» в образі дитини.

«Надлюдина» – діяльне подолання своєї сутності, приреченість пережити більше, ніж просте знання себе і свого визнання; саме тому метаморфоза духу долає стадію верблюда, лева і повертається до образу дитини. В статті пропонується розглядати протенцію як акт нелінійної залежності, а фігуру дитини – як «донора» тих потрясінь та драм, які «присутні у відсутності». Таким чином, дитина – зустріч цнотливості та забуття, а тому вона травматична за своєю суттю, бо в дзеркалі, яке несе дитина, бачу я «дьявольський лик, язвительно усмехающийся» (Ф. Ніцше). В ході іманентного часу протенція «реалізується», тобто набуває ознак пережитого, змістовно наповненого теперішнього, при чому кожному наступному, таким чином, теперішньому відповідає нова протенція. Природа протенції допоміжним чином пов'язана з ідеєю постійного самовдосконалення, подолання в собі «Останньої людини».

Постановка завдання статті передбачає розкриття зв'язку між основними поняттями філософії Ф. Ніцше, насамперед, між концептом «Надлюдини» та поняттям Е. Гусерля «протенції» – динамічних, спрямованих у майбутнє траєкторій, які задають характер когнітивної активності у теперішньому [3]. Також передбачається демонстрація вияву акту трансгресії та протенції від «Останньої людини» до «Надлюдини» завдяки «обличчю» дитини в дії «Священного Так»: «Пусть ваше Само отразится в поступке, как мать отражается в ребенке, – таково должно быть ваше слово о добродетели!» [2]. Надання діяльності «оживлення» – перше «Священне Так», яке містить в собі концепт «протенція». Концепт «протенція» передбачає важливий аспект поєднання двох вимірів темпоральності – теперішнього та майбутнього. Спрямованість у майбутнє має свої джерела у сьогоденні: акт «Священного Так» актуалізується у вимірі дитини.

Мета статті – проаналізувати феномен «Надлюдини» в акті протенції, що становить основу конструкції «зараз-буття» зі спрямованістю у майбутнє, розкрити наповнення нового змісту стосовно «Надлюдини» завдяки зустрічі-події з дитиною, внаслідок чого термін «Надлюдина» наповнюється хвилюванням, ідеалом, часовим виміром та характером дії. Завдяки лінгвістичному простору нашої чуттєвої експлікації та/або минулого досвіду суб'єкт навіщує («проектуює») майбутнє.

Дослідження гуманітарної спрямованості щодо філософського надбання Ф. Ніцше мають поліваріативний характер та розкриваються в роботах нідерландського філософа Сібе Шаапа [4]. Основні поняття німецького мислителя Ф. Ніцше, на думку дослідника Кузнецова В.Г., мають глибинну інтерпретаційну складову [5]. Також в роботі Яровицької Н.А та Касинюк Л.А. («Остання людина» як трансгресія до «Надлюдини») було продемонстровано механізм переходу від «Останньої людини» до «Надлюдини» завдяки пробудженню «Священного Так» [6]. Саме життя сповіщає таємницю – це подолання самої себе [2]. Так, людина є передумовою переоцінки цінностей, канатом, протягнутим над прірвою від тварини до Надлюдини [2].

Драматичність простору мови полягає в тому, що всі тексти німецького мислителя спрямовані до «всіх і ні для кого». Формується новий фокус зору на повсякденність – постає «не умовною» безумовністю «можливість бути» (тут-буття в аспекті теперішнього) через «народження дитини; головне призначення – це «подолання», «викриття» себе – звільнення духу, який демонструє наступні характеристики: витривалість, відвагу, свободу, ствердження (актуалізацію) особистої волі» [4].

Людина присутня при дії, вона знаходиться в центрі перетворень (перевтілень), стаючи самою метаморфозою, подивом, вразливістю, яка захоплює і долає саму себе [4]. Таким чином, дитя – це відкритість до всього нового, чистий аркуш, який сам створює собі закони й сам керує своєю волею. Це невинність, блаженство, набуття втраченого (зустрінутого) раю не теологічного гатунку, який таїть в собі розставання з собою, розрив з собою. Рай («Країна дітей своїх») через вигнання приймає тебе в якісно новому статусі. В результаті, людина стає «проявом нової лінгвістичної, семантичної реальності [5, с. 103] в «країні дітей своїх» [2, с. 106].

В рамках дослідження використовується порівняльний аналіз та аналітичний, феноменологічний і герменевтичний методи.

Феномен «Надлюдини» містить в собі важливі речі, які пов'язані, насамперед, з пошуком внутрішнього шляху подолання себе в ім'я народження особистої нової якості. Подолання себе, відтворення себе у новій (альтернативній) якості – тектонічний процес, що спрямований на демонтаж традицій, які створювали умови безпеки та комфорту. Дані два фактори – безпека і комфорт – є природними щодо людської сутності як біологічної істоти. Сама людська «соматичність» маніфестує відтворення стабільності, спокою та канону, стримуючи людське «я» в певному коридорі меж. Екзистенція-напруга нівелюється фізичною природою суб'єкта. Але напруга має декілька вимірів: з-під об'єм фізичного прояву вислизає ірраціональне обличчя людини. Зустріч раціонального та надчуттєвого, волі фізичної та волі надчуттєвої, яка є за своєю суттю надлишковою, підвищує її цінність в просторі буття і стає запорукою боротьби з мовою як прояв акту надання імен речам, як визначення їх в ім'я народження унікальності досвіду етичного, релігійного, метафізичного стилю.

Філософія Ф. Ніцше поліфонічна за своєю сутністю. Вона відтворює акт протенції як реальність-майбутнє, обертаючи теперішнє у пошук глибинного зв'язку з основою, яка прихована та немов перебуває у материнському лоні (утробі).

Людина буде завжди проявом минулого до того часу, доки вона не народить передумови для травматичної зустрічі з «Надлюдиною» – собою, але якісно новою. Травма як необмеженість, що з'єднує глибинні концепти «забуття» та «цінності» дитини; спотворена гримаса у дзеркалі, від якої тхне та одночасно відтворюється присмак блаженства очищення, «прощання з левом» – одним із перетворень людського духу. Образ людини у просторі «Священного Так» – образ, який має позатемпоральну спрямованість. Саме цю характеристику надає концепт «протенція»: в хіазмі теперішнього та майбутнього відбувається синтез часового виміру. Дитина є вічністю, в якій актуалізується драма бога, любові, турботи, війни, катастрофи. Феномен «Надлюдини» – це поєднання концептів східної філософської думки, а саме «повноти» та «пустоти» одночасно. Дані терміни відбиваються навіть у назві основної роботи Ф. Ніцше «Так казав Заратустра», яку він визначив як книгу «для всіх і ні для кого». Дефініція «Надлюдини» постає мистецтвом народження нового сенсу та нової мови; людина стає поглибленою в нову лінгвістичну реальність, в якій мова – тривалість буття, допоміжний чинник актуалізації проектування у майбутнє набуття знання як теперішнього. Протенція стає запорукою утримання спогадів про досвід, наближуючи, таким чином, очікування зустрічі з Подією – Надлюдиною.

Глосарій Ф. Ніцше дозволяє «побачити, що являють собою речі, після того, як ми бачимо, чим вони не являються» (Ж. Лакан) [1]. Людину охоплює доля розкриття «утаємничостей» – зміст Надлюдини, техніка розкриття якого міститься у важливому концепті філософії – протенції (феноменологія Е. Гусерля). Завдяки феноменологічному інструментарію через поняття протенції відкривається та демонструється зв'язок між часом та емоційною надчуттєвістю (станом хвилювання, непокою, флуктуації, розриву традиції). Отже, протенція являє собою усвідомлення «наближення» очікування Надлюдини, про яке метафоричним чином заявляється через образи карлика, натовпу, льодяного сміху, дороги, дурня. Акту протенції притаманний процес утримування, тобто обертання навколо минулих відчуттів, що становлять основу конструкції «зараз-буття». Завдяки нашій чуттєвій експлікації та/або минулому досвіду суб'єкт навіщує («проектує») майбутнє. В результаті, термін «Надлюдина» наповнюється переживанням, ідеалом, часом, дієвістю.

«Вічне повернення» – людина стає притчею для самої себе, в якій закарбовуються нові моральні компоненти, ціннісний вимір, поняття межі та її подолання. Так, людина повинна була відвідати забороненого плоду, щоби стати людиною, а значить, звершити над-дію стосовно себе та бога; не стільки бути подібним до бога [4], скільки перетворитися самій у божество (Шаап). Над-дія – це уособлення не звичайного вчинку, а акту, «який вміщує як творіння буття або здійснення гріхопадіння, так і вбивство божества» [4, с. 48]. Загибель богів – це, насамперед, втрата людиною своїх моральних інтенцій.

А. Швейцер зазначав, що всяке істинне пізнання переходить до свого нового «обличчя» – переживання. Звернення до Надлюдини – простір (ландшафт) постійного хвилювання; перебуваючи у метаморфозі, неможливо витримати навантаження перевтілень духу: перешкодою виступає фізичне тіло та тіло-традиція. Саме тому «Остання людина» вагається: чи приймати зустріч з Надлюдиною, чи може її повернути на хибний шлях. Якщо порівнювати візуально дві експлікації прояву людини, то вони обертаються навколо певних образів: остання людина – це глечик з водою, яку неможна розплескати, бо кожна краплина має цінність. А культура Діонісія передбачає звернення до Надлюдини, у якій глечик з водою може повністю бути порожнім допоки відбувається рух, він може навіть розбитися; активність – наявність обов'язкового вмісту (води) у посудині втрачає свою цінність: цінністю стає безпосередньо дія (множинний характер волі). Відтворення нових моральних цінностей потребує надзусиль; саме тому «Надлюдина» стикається з потребою особистої трансформації, що виступає новою (альтернативною) основою для зустрічі з Іншим (тобто собою у новій якості).

Самозабуття, подолання самого себе, здатність забути себе у речах, якими ти наповнений, створюють зміст набуття нового сенсу, що вкладається в уста Заратустри. Втім, зафіксувати себе за дужками буття – мета, яку проголошував у своєму зороастризмі ще античний представник мудрості – містик, філософ та математик Піфагор. Саме з його фігурою пов'язують розкриття того, хто споглядає (філософа), виокремлюючи його статус таким чином, що передбачає «забуття суб'єктом себе» та вихід на протенцію у майбутніх роздумах дослідників, наприклад, Е. Гусерля, з серцевиною феноменологічного розкриття буття.

Людина повинна зануритися в простір переживання і в цьому акті подолати свою сутність «Останньої людини» для того, щоби народити Подію – зустрітися з «Надлюдиною». Інтелектуальна складова (знання) уособлює досвід та традицію, призначення яких – відтворення конструкції стабільності буття. Переживання складає емоційно-чуттєвий модус, феномен переживання демонтує межі традиції, але метод (інструментарій визначення речей) через мову стає на заваді, а тому має бути запроторений у шухляди, в ім'я унікальності досвіду в новій абетці не-алібі культурного ландшафту; в результа-

ті, знання та переживання в новому аспекті продовжують сократівську формулу «пізнай самого себе». Подолання самого себе містить тріаду відкриттів: «дають накази тому, хто не вміє підкорятися самому собі»; «повелевать труднее, чем повиноваться, ведь «приказывая, живое всегда подвергает себя риску – даже приказывая самому себе, должно еще искупить приказание свое и стать судьей, мстителем и жертвой собственного закона» (цитата російською мовою – *НЯ, ЛК*) [2, с. 100].

Нова абетка – це стикання суб'єкту з емоціями, які сповіщають про неможливість винайти універсальний підхід до зустрічі з «Надлюдиною»: саме тому Заратустру зустрічають та супроводжують холодним сміхом («льодяним сміхом»); мовою, притаманною базарному натовпу, втім, яка теж не сприймається ним, адже серцевиною сутності натовпу є реакційне ставлення до іншого. Феномен «Надлюдини» уособлює синтетичну єдність поняття, переживання, ідеалу та часу реальності. В ньому розкривається хізма істини та часу (темпоральний аспект). Так, часовий вимір демонструється метафізично завдяки представленню постаті дитини.

Таким чином, Ф. Ніцше формулює нову абетку гуманітарних візій, звертаючись до оточення: «закликаю вас втратити мене і знайти себе; і тільки тоді, коли всі ви відмовитесь від мене, повернусь до вас» [2, с. 67]. Формується нова парадигма шляху неklasичної спрямованості: «новій волі вчу я людей: прийняти той шлях, яким раніше йшли наосліп та навмання» [2, с. 27]. Новаторські ідеї «філософії життя» проявляються в альтернативній візії самого феномена «життя» в аспекті надлишковості та вислизання з-під біологічної інтерпретації. Постулюється нове «обличчя» людини: його визначення за Ф. Ніцше трактує людину як «канат, який натягнуто від тварини до Надлюдини». Людина перебуває у вирії викликів, з якими за допомогою інструментарію традиції неможливо впоратися. Переоцінка всіх цінностей виражає контр рух: «ми колись відчуємо потребу в нових цінностях» [2, с. 111]. Розкривається риса – вітальність життя, раціональне обґрунтування якої не має сенсу, а є суто проявом надчуттєвості. Дія всіх складових філософії життя уособлюється в акті «священного Так», яке якісним чином впливає на зміну особистого «Я», тобто відбувається певна зміна кумулятивного ефекту на флуктуацію (розрив традиції) та формується нова соціокультурна стратегія буття суб'єкта, свідомості, культури, моралі.

В результаті, філософські ідеї Ф. Ніцше створюють унікальні можливості саморозвитку особистого «я», ініціюють залучення людської свідомості до феномену вибору, заснованого на плюралістичній, множинній природі воль, адже «за людей цепляется воля моя, цепями связываю я себя с людьми, тогда как влечет меня вверх, к Сверхчеловеку: ибо к нему стремится другая воля моя» (цитата російською мовою – *НЯ, ЛК*) [2, с. 125].

Аксіологічні зміни ініціюють новий погляд на цінності: лише через оцінку з'являється цінність; «и без оценивания был бы пуст орех бытия. Перемена ценностей – это перемена созидающих. Всегда будет разрушителем тот, кто становится творцом» (цитата російською мовою – *НЯ, ЛК*) [2, с. 51].

Надлишковість постулює народження «Надлюдини», якій, за вченням Ф. Ніцше, будуть притаманні нові якості, зокрема, культура Діонісія – це культура новації, руйнації традиції та канону. Активний тип нігілізму проявляється у звільненні свого «Я» від стереотипного мислення, демонтажу меж, виявлення: «несовершенное отображение вечного противоречия, опьяняющая радость для своего несовершенного творца». Людина по той бік світу (буття) долає себе, ту, що страждає: «я отнес пепел своей горы и пламя обрел для себя. Взгляните! Призрак отступил от меня!» (цитата російською мовою – *НЯ, ЛК*) [2, с. 26]. Зіткнення з безоднею актуалізує стан декадансу, який у своїй потворності та саяві освячує «моє «Я» і весь хаос суперечностей його, «честнее всего свидетельствует о бытие

своём: творящее, оценивающее, жаждущее «Я» – есть мера и ценность всех вещей Только одну страну люблю я – *страну детей моих*, еще не открытую, лежащую в дальних морях» [2, с. 27].

Отже, «Надлюдина» відстоює через «Зустріч з дитиною» нову цінність іншого гатунку демонструючи свою беззахисність та потужність одночасно; зустріч-народження виступає універсальною основою «Надлюдини»: вона є уособленням розбіжності, яка створює свободу волі, що закарбована дією вчинку «Священного Так» – активністю, динамізмом, бажанням жити та плекати в собі нове Світло Буття.

Список використаної літератури

1. Герлинг Ш. 100 знаменитых художников. *Гениальные творения мастеров живописи* / пер. с англ. Баташова Г. Белгород, ООО «Книжный клуб», 2009. 208 с.
2. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. *Книга для всех и ни для кого* / пер. с нем. Москва : Интербук (Серия «Страницы мировой философии»), 1990. 301 с.
3. Рьод В. Шлях філософії : XIX-XX століття / пер. з нім. М.Д. Култаєвої, В.І. Кебуладзе, В. Терпецького. Сучасна гуманітарна бібліотека. Київ : Дух і Літера, 2010. 368 с.
4. Шаап С. Человек как мера : Учение Ницше о resentment / пер.с гол. О.Пархомовой. Киев : Изд-во Жупанского, 2008. 205 с.
5. Кузнецов В.Г. Герменевтика и гуманитарное познание. Москва : Изд-во Московского университета, 1991. 192 с.
6. Яровицька Н.А., Касинюк Л.А. «Остання людина» як трансгресія до «Надлюдини». *Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2018. Вип. 17. С.103–109.

PHENOMENON OF THE “OVERMAN” AS A PROTENTION OF BEING

Natalia Yarovytska

*Kharkiv national University of construction and architecture,
Department of publicly-humanitarian disciplines
Sumskaya str., 40, 61002, Kharkiv, Ukraine*

Larysa Kasyniuk

*Kharkiv national University of construction and architecture,
Department of publicly-humanitarian disciplines
Sumskaya str., 40, 61002, Kharkiv, Ukraine*

A human being is keen on the fate of disclosing hidden secrets; the content of the Overman, the technique of its disclosure lies in the most important concept of philosophy - the protention (the phenomenology of E. Husserl). Thanks to the phenomenological instruments, through the concept of the protention, the article reveals (establishes) the connection between the time and the state of experience.

Thanks to our feelings and experience, the subject anticipates (“projects”) the future. As a result, the notion of “Overman” is filled with experience, an ideal, a time of reality.

Key words: Overman, protention, child, metamorphosis, reality, time.